

UVOD.....	3
Periodizacija in poimenovanje.....	3
Raziskave.....	3
ZGODOVINA VEDE.....	4
Začetki proučevanja srednjega veka.....	4
Nastanek sodobnih znanstvenih disciplin.....	4
Začetki arheološkega raziskovanja srednjega veka.....	4
Velika Britanija.....	4
Nemške dežele.....	5
Obdobje po 1. svetovni vojni.....	5
Čas po 2. svetovni vojni.....	5
Institucionalizacija vede.....	5
Specializirane periodične publikacije.....	5
Organizacija razskav.....	6
Historična arheologija v ZDA.....	6
Razmerje med arheologijo in zgodovinopisjem.....	7
RAZVOJ ARHEOLOGIJE MLAJŠIH OBDOBIJ V SLOVENIJI.....	9
Koncepti.....	9
Zgodovinsko politično-upravni razvoj.....	9
Arheologija v Sloveniji.....	9
Temeljna dela za razumevanje vede:.....	10
Začetki, 1870 – 1939 Alfons Müllner.....	10
Walter Schmid (Müllnerjev naslednik).....	11
Rajko Ložar.....	11
Arheologija vs. Zgodovinopisje (Ložar vs. Korošec).....	12
Bogo Grafenauer.....	13
Jože Kastelic.....	13
Čas nereflektirane prakse.....	13
Institucionalizacija.....	14
Študij.....	14
Refleksija.....	14
Pogled v prihodnost.....	14
ARHEOLOŠKA REGIONALIZACIJA OZEMLJA DANAŠNJE SLOVENIJE V POZNEM	
SREDNJEM VEKU.....	15
Geografske makroregije.....	15
Južne avstrijske dežele leta 1914 oz. stanje pred začetkom 1. svetovne vojne.....	15
Denarni obtok.....	15
Urbanizacija v 15. stoletju.....	16
Trgovske ceste.....	16
Kontinentalna Slovenija.....	16
Keramika.....	16
Čaše – 15. stol.....	16
ARHEOLOŠKE RAZISKAVE GRADOV IN DVORCEV.....	17
Grad Jama in Predjamski grad.....	17
Škofja Loka (Bischoflack oz. Krancelj).....	18
Ljubljanski grad.....	18
Knežji dvor.....	18
Šalek pri Velenju oz. grad Šalek.....	19
Grad Kozlov rob pri Tolminu.....	19
Grad Rihemberg.....	19
Grad Dobrovo v Gorišlih Brdih.....	19
Stari grad (Podbočje, tudi Sveti Križ) oz. trdnjava Kostanjevica.....	20
Stari grad, Celje.....	20
Knežji dvor ali Spodnji grad, Celje.....	21

Stari grad (Podbočje)/ trdnjava Kostanjevica.....	21
Mali grad/Stein v Kamniku.....	22
Jeterbenk (Hartenberg) pri Polhovem gradcu.....	22
Grad nad Drago.....	23
ARHEOLOŠKE RAZISKAVE NASELIJ.....	24
Otok pri Dobravi/Otok (srednjeveški trg Gutenwert) – blizu Dobrove pri Škocjanu.....	24
Koper.....	25
Izola.....	26
Piran.....	26
Ljubljana.....	27
Celje.....	27
Ptuj.....	27
Kranj.....	28
Gornje njive pri Dolgi vasi.....	28
Nevlje.....	28

UVOD

AMO proučuje materialne ostaline človeških družb, ki imajo neposredno kontinuiteto v moderno dobo. Na območju Evrope to pomeni časovno obdobje od visokega srednjega veka dalje oziroma od uveljavitve fevdalizma do sedanjosti.

Z vidika kulturnega razvoja gre za raznoliko in dinamično obdobje, vendar se je v tem času Evropa oblikovala kot poenoten prostor v družbeno – gospodarskem in verskem oziru.

Periodizacija in poimenovanje

- Slovenija: Arheologija mlajših obdobj (od konca staroslovanskega obdobja okoli 1000 oz. od 11. stol. do sedanjosti)
- Nemško govoreče dežele: Srednjeveška arheologija (11. stol. do okoli 1500), zgodnjenovoveška arheologija (predvsem 16. do 17. stol., malo raziskav mlajših najdišč)
- Anglosaški svet: Srednjeveška arheologija (1100 do 1500), posrednjeveška arheologija (1500 do 1800)
- Novi svet (nekdanje zunajevropske kolonije): historična arheologija
- Posebnost: industrijska arheologija (proučevanje industrijskih ostalin)

AMO je tesno povezana z:

- zgodovinopisjem
- umetnostno zgodovino
- etnologijo in kulturno antropologijo
- historično geografijo
- idr. historičnimi vedami
- metodološko in konceptno je neločljivo vpeta v arheologijo

Raziskave

- podeželskih naselij (deserted medieval village of Olney Grounds, Buckinghamshire);
- objektov obdanih z jarki in nasipi (Golek pri Dragatušu/Gradišče; Žabljek/Trnič);
- gradov (Starigrad nad pobočjem/trdnjava Kostanjevica; Pusti grad nad Zgornjo Lipnico/Pusti grad)
- mest (Dresden, Neumerkt;)
- samostanov (Grand Chartreuse)
- cerkva (Klosterneuburg/St. Martin)
- naravnega okolja in gospodarstva

Značilni srednje – in zgodnje novoveški kovinski predmeti, izdelki iz keramike

ZGODOVINA VEDE

Začetki proučevanja srednjega veka

- 18. stol.: razsvetljenstvo, družbene spremembe (francoska revolucija)
- 19. stol.: romantika v literarni, umetnostni in zgodovinski ustvarjalnosti
- Ideja naroda, narodne zavesti, iskanje narodovih korenin, ohranjanje narodne identitete

Pojem srednji vek je prvi uporabil Petrarca. Fevdalizem dokončno začne zaključevati srednji vek. Smisel izgubljajo stare institucije, ki so temeljile na fevdalizmu.

Francoska revolucija – višek sprememb, ki so se dogajale v celi Evropi.

V 12.stol. (plemstvo/patriciji, kmetje, duhovščina) je prišlo do izrazitega razcveta mest, trgovine, obrti, denarnega gospodarstva (pred tem naturalno). Oblikuje se nov sloj: meščanstvo. Meščani so bili v gospodarskem smislu vse bolj pomembni – niso imeli formalne družbene moči. Plemstvo na račun sprememb vse več izgublja (vir njegovega statusa je zemlja).

Fevdalizem se oblikuje v srednjem veku.

- 9. do 18. stol.: fevdalni družbeni red
- 19.stol.: zanimanje za preteklost se poveže s političnimi (etnična in nacionalna pripadnost). Vedno znova se vračajo h koreninam preteklosti (iščejo korenine svojih sedanjih identitet)

Nastanek sodobnih znanstvenih disciplin:

- vzpon racionalizma, pozitivističnega mišljenja in s tem razmah sistematičnega znanstvenega dela
- znanstveno ukvarjanje s preteklostjo (geologija, arheologija, zgodovina, zgodovina umetnosti)
- nastanek ločenih disciplin, institucionalizacija
- Racionalizem – pozitivno, racionalno mišljenje oz. pogled na svet
- Geologija – pomembno za razvoj temeljnih arheoloških konceptov
- Ljudje se sistematično ukvarjajo z določenimi vprašanji – v obdobju racionalizma
- Cela vrsta različnih znanstvenih ved

Začetki arheološkega raziskovanja srednjega veka

- 1866: Jegielonska univerza, Krakov (Poljska): Katedra za arheologijo in zgodovino srednjeveške umetnosti (1882 – osamosvojitve katedre za arheologijo)
- Lund, Švedska: George Karlin že konec 19. stol. sistematično dokumentira in zbira najdbe ob gradbenih posegih v mestu (nato Ragnar Blomqvist).
- Srednjeveška najdišča raziskujejo v konceptu raziskovanja arhitekture – da bi raziskovali obnovili ... - uporabljajo arheološke metode
- 19. stol.: Arheološka raziskovanja srednjega veka in mlajših najdišč

Velika Britanija

- Viktorijanska doba (drugi dve tretjini 19. stol.): industrijski *boom*, širjenje mest, zbiranje gradiva (1940. londonski muzej izda *Medieval Catalogue*)
- Začnejo zbirati, evidentirati, hraniti najdbo. V katalogu predmeti iz zgodnjih stotih let in so predstavljeni po sklopih.
- Prva metodološko ustrezna izkopavanja: general Augustus Ione – Fox Pitt – Rivers, nekdanji lovski dvorec King John's House (Wiltshire) – prazgodovina in srednji vek.
- Razvil izkopavalno metodo – način izkopavanja in kako zabeležiti najdbe.
- Raziskave samostanov (razpuščeni z reformo Henrika VIII. – 1534 do 1539)
- Zelo veliko samostanov deluje zelo kratek čas.
- Vzpostavi se anglikanska cerkev, katolicizem prepovedan. Vzroki: denar, zemlja, posestva.

Nemške dežele

- Raziskave gradov idr. utrd, ki vključujejo tudi arheološka izkopavanja (sprva predvsem vojaške osebe, ki imajo inženirska znanja, gradnjo, obrambo... gradovi poimenovani kot vojaške utrdbe; W.Unverzagt, J.Hermann, E.Schuldt, G.Schwantes, H.Jankuhn).
- V začetku 20.stol. predvsem razvoj arheologije zgodnjega srednjega veka (raziskujejo svoje korenine. Spomeniki so visoki dosežki prednikov in so vredni raziskovanja)
- Naselbinska arheologija – oblika, velikost naselij... kako pridobivati podatki, kako razumeti naselbino
- Zgodnjesrednjeveška in visokosrednjeveška mesta
- Izkopavanja srednjeveških naselbin (Hohenrode P. Grimm; Haithabu / Hedeby, H. Jankuhn)

Obdobje po 1.svetovni vojni

- Razpad avstroogrške monarhije in nastanek novih nacionalnih držav
- Arheologija srednjega veka – raziskovanje »nacionalnih korenin« (Češka: praški grad, Vyšehrad, Ostrov; Madžarska: Bude; Poljska: Gniezno, Poznan, Wollin)
- Na območju stika med germanskim in slovanskim svetom izrazita nacionalistična obarvanost interpretacij
- Nastajanje novih držav
- V Sovjetski zvezi je arheologija poimenovana materialistično (Novgorod, Steraja Leologa, Kijev, Bolgar, Kherson, Sarkel). Začnejo se obširna raziskovanja teh (nekdanjih) trgovskih središč.

Čas po 2. svetovni vojni

- Obnova porušenih mest – velika delovišča v urbanih naseljih (razvoj urbane arheologije in arheologije mlajših obdobj)
- Mesta bombardirana, porušena in začne se obnova
- Veliko za arheologijo pomembnega se uniči. Veliki odprti prostori znotraj mesta ponujajo nove možnosti za arheologijo. Raziščejo in dokumentirajo, kar je bilo uničeno; sprva raziskujejo zelo majhne površine
- Pogled iz zraka: opažanja letalcev, predvsem geografov (razvoj geologije krajine in tudi arheologije mlajših obdobj)
- Velika Britanija: W.G.Hoskins, »The making of the English Landscape« (1955)
- V 1.svetovni vojni postane pomembno tudi bojevanje iz zraka – zgodovinarji, geografi, arheologi in ostali. Pri preletih začnejo opaziti sledove in strukture v krajini, ki so bili sledovi preteklih krajin.
- Predstavijo sledove in podatke, kako se je krajinska podoba podeželja spreminjala (W.G.Hoskins)
- Opuščene srednjeveške vasi

Institucionalizacija vede

- VB, 1956: Society for Medieval Archaeology (revija Medieval Archaeology)
- VB, 1966: Society for Post-Medieval Archaeology (revija Post-Medieval Archaeology)
- Francija, 1951: Centre de Recherches Archéologiques Médiévales, Univerza v Caenu (Michel de Bouard, 1975 – Priročnik za srednjeveško arheologijo); Dejavnost se razvije postopno.
- Švedska: Univerza v Iundu, 1950-ta, študij srednjeveške arheologije (najdišče Östre Tommarp)
- Drugod prve katedre in profesure za srednjeveško in novoveško arheologijo na univerze vpeljejo šele v 1970-ih i 1980-ih ali kasneje.

Specializirane periodične publikacije

- Medieval Archaeology (GB, 1957 1957-)
- Post Post-Medieval Archaeology (GB, 1966 1966-)
- Arch Archéologie ologie Médi diévale (F, 1971 vale 1971-)
- Zeitschrift für r Arch Archäologie ologie des Mittelalters (D, 1973 1973-)

- Schweizer Beitr Beiträge ge zur Kulturgeschichte und Arch Archäologie ologie des Mittelalters (CH, 1974 1974-)
- Archeologia Medievale (I, 1974 1974-)
- Archaeologia historica (CS, 1976 1976-)
- Archaeologia Mediaevalis (B, 1978 1978-)
- Acta Medievalea (E, 1980 1980-)
- Arch Archéologie ologie du Midi Médi diévale (F, 1984 vale 1984-)
- Beitr Beiträge ge zur Mittelalterach Mittelalterachäologie ologie in Österreich sterreich (A, 1985 1985-)
- Boletin de Arqueologia Medieval (E, 1987 1987-)
- Castellologia Bohemica (CS, 1989 1989-)
- Studies in Post Post-Medieval archaeology (CS, 1990 1990-)
- Fasciculi Archaeologiae Historicae (PL, 1986 1986-)
- Nearchos (A, 1993 1993-)...

Organizacija razskav

V tem času imamo opravka s pisnimi in likovnimi viri. Zelo velika količina virov je ohranjenih. Je izrazito specializirana – arheologija mlajših obdobj.

Raziskovanje mest, vasi, fevdalna arhitektura, podvodna arheologija, proizvodnja, gradovi, dvorci, artefaktne študije, arheologija vrtov in parkov (urejene krajine, vezane na arhitekturo), industrijska arheologija, zgodnji industrijski obrati, naselja, bivališča za delavce) ...

Nekateri raziskovalci se posvečajo določenim problemom in jih raziskujejo [mesta, vasi in podeželje, sakralne stavbe (cerkve, samostani), grobišča, gradovi, dvorci in utrdvena arhitektura, komunikacije (ceste, pristanišča, brodolomi), proizvodnja (lončarstvo, steklarstvo, rudarstvo, metalurgija...) artefaktne študije, arheologija vrtov in parkov.]

Problem: preslabo povezovanje specializiranih raziskav v celovite pristope in interpretacije.

Pri tem je tudi premalo komunikacije in pretoka podatkov med raziskovalci. Ta organiziranost se kaže v tem, kako so raziskovalci organizirani. V Veliki Britaniji svet za arheologijo se oblikuje cela vrsta skupin (Council for British Archaeology (npr. Deserted Medieval Villages Research Group danes Settlement – Medieval) in Tematska društva, združenja, konference in drugi forumi, npr. društva, združenja,

Podobno je tudi na mednarodnem nivoju (Ruralia - podeželje). Na polju raziskovanja gradov je teh skupin več. Kosteologija – veda o gradovih. Danes je to vodilna arheologija. Chateu Gaillard – severno in srednje evropsko težišče; Castrum Bene – srednje, zahodno evropsko težišče; Costella Moris Baltici – vzhodna in severna Evropa.

Podobna je tudi organiziranost konferenc – vzhodna Evropa na štiri leta.

Historična arheologija v ZDA

Ker domorodne skupnosti niso uporabljale pisave; od 1500 dalje se na tej celini pojavi pisava, novo prebivalstvo, nova kultura, civilizacija, industrija.

Arheologija je del antropologije (je družbena veda), zgodovinopisje pa spada pod humanistiko.

Metodologija humanističnih ved je bolj »narrativna« (ZDA)

Historična arheologija se razvije pod vplivom zgodovinopisja in je ločena od antropologije.

- V 60-ih letih postane jasno, da arheologija ni samo metoda izkopavanja. Historična arheologija se začne povezovati
- 1960 nastane konferenca za arheologijo zgodovinskih najdišč (The Conference on Historic Sites Archaeology);
- danes je organizira Združenje za historično arheologijo nastalo 1967 (The Society for Historical Archaeology), ki izdaja revijo *Historical Archaeology*.
- 1971 - The Society for Industrial Archaeology (revija *Industrial Archaeology*) – vse, kar je povezano z industrijo.

Ivor Noël Hume (pomemben za razvoj historične arheologije) in Clyde Dollar – pravita, da mora imeti historični arheolog nujno izobrazbo zgodovinarja in ne antropologa.

Stanley South ("Method and Theory in Historical Archaeology" 1977) – navezoval se je na ideje o novi arheologiji (Binfordove ideje). Poudarjal je, da je historična arheologija v prvi meri arheologija in ne zgodovinopisje, ker uporablja materialne vire in ker pri pridobivanju in obravnavi virov uporablja enake metode kot prazgodovinska arheologija. Teoretsko poveže historično arheologijo s tedaj prevladujočimi teoretskimi paradigmi t.i. nove arheologije (procesualizem)

Premiki v raziskovalnih tematikah in pristopih

- Strukturno razumevanje družbe in culture belih naseljencev
- Odkrivanje splošnih kulturnih vzorcev in družbenih procesov (prednost: pisni viri), oblikovanje modelov, ki so uporabni tudi za pojasnjevanje arheoloških zapisov prazgodovinskih družb
- 1970-ta, Arizonska univerza: *Garbage Project* (Tuscon; William L. ; Rathje, Michael McCarthy) – arheološka etnografija

Garbage project – gre za neke vrste arheološko etnografijo. Spremljali in analizirali so sodobni gospodarski odpad. Zanimalo jih je, kaj producirajo kot odpad (etnične skupnosti). Na mestnih deponijah so spremljali, kako se odpad akumulira – namen je bil, prepoznavanje različnih vzorcev in podatkov o ljudeh ter priti do spoznanj in ključev za deponacijo teh odpadkov.

Sprva so bila intelektualna središča na vzhodni obali ZDA.

- V 80.letih se pogledi začnejo spreminjati. Nove ideje so zelo raznolike – poprocesualizem.
- 1980-ta in kasneje: pojav novih teoretskih smeri (poprocesualizem)
- James Deetz, Henry , Glassie, Mark Leone, Michael Parker Potter...
- Vpeljejo nova področja preučevanja:
 - o podrejene, marginalne in manjšinske skupnosti (črnci, indijanci, azijati idr.);
 - o mehanizmi družbene kontrole;
 - o nov pogled na pisne vire (t.i. dokumentarna arheologija – Mary C. Beaudry)

Deetz, Glossie – pomembna tudi v kasnejšem teoretskem razvoju

Razmerje med arheologijo in zgodovinopisjem

- sprva predvsem nerazumevanje in rivalstvo med njima.
- zgodovinarji so rekli: arheologija je le pomožna zgodovinska veda (kot metoda zgodovine). Pri tem rabimo specialiste, ki zbirajo podatke, katere zgodovine vgradit v svoj opis preteklosti.
- Arheologi so poskušali legitimnost pokazati tako, da so rekli, da so pisni viri tendenciozni in subjektivni, arheološki pa objektivni (lopata ne laže – predmeti so tam, jih vidimo...)
- Zgodovinarji pa so rekli, da so pisni viri objektivni – je takšen, kakršen je (govorijo sami); arheološki viri pa ne, ker namesto njih govori arheolog ("Lopata ne laže zato, ker ne more govoriti") materialno spreminja v verbalno oz. lahko se razlagajo le ob interpretaciji arheologa.
- Vedi sta si v resnici zelo podobni – obe proučujeta vire.
- Ena temeljnih prednosti arheologije je, da vedno znova odkriva nove vire – so neizčrpani.

- Obe vedi, sta popolnoma legitimni in avtonomni. Obe sta pomembni za celovito razumevanje preteklosti.
- Prednost arheologije je, ker se ukvarja z vsemi družbenimi sloji, tudi z nepismenimi (egalitarnost) in z družbenimi procesi ter vzorci in ne le z dogodki in posamezniki (splošno vs. posamično)
- Danes se zavedamo avtonomnosti obeh ved, poudarjamo pa sodelovanje pri celoviti obravnavi preteklosti.
- Historična arheologija zelo pomembna za razvoj arheologije mlajših obdobj; je arheologija kolonialnega obdobja, ko prihajajo nova ljudstva in nove kulture... značilno je, da preučuje, se sprašuje, kakšni so bili procesi razvoja kolonializma, globalizacije...

RAZVOJ ARHEOLOGIJE MLAJŠIH OBDOBIJ V SLOVENIJI

Koncepti

“Koncepti in analitski postopki, s pomočjo katerih interpretiramo preteklost, niso nevtralna, abstraktna sredstva marveč proizvod kulture.”

(Shaun Hides, *The genealogy of material culture and cultural identity*, v: P. Graves-Brown, S. Jones, C. Gamble (ur.), *Cultural Identity and Archaeology. The Construction of European Communities*, London, – New York, Routledge, 1996, str. 42)

Za pojmi »koncepti« se skriva vsebina, ki je ključna za razumevanje odnosa do nekega predmeta. Pojmovanje arheologije, zgodovine, periodnih/časovnih obdobj (periodizacija).

O čem govorimo? O slovenski arheologiji, o arheologiji mlajših obdobj na ozemlju današnje Slovenije. Arheologija, Zgodovina (zgodovinopisje), Srednji vek, Novi vek, Arheologija srednjega veka, Arheologija (zgodnjega) novega veka, Arheologija mlajših obdobj, Periodizacija

Arheologija mlajših obdobj v Sloveniji vs. Slovenska arheologija mlajših obdobj

Zgodovinsko politično-upravni razvoj

- na stičišču germanskega in romanskega svet, na robu Balkana...
- Bili smo del karolinškega imperija. Oziramo se proti severu – politično kulturno in gospodarsko smo bili povezani s severnimi deželami (Avstrija...). Zahodni del je bil povezan z Italijo, beneškim prostorom, južna meja povezana z Balkanom.
- Bili smo del frankovske države konec 8., začetek 9. stol. in karolinškega cesarstva. Tudi ko je imperij razpadel na tri dele, smo ostali del vzhodnega imperija.
- 955 se zadeve umirijo, Madžari nehajo upadati proti zahodu, tudi politični zemljevid se stabilizira.
- Slovensko ozemlje je segalo v več upravnih enot.
- Do 20.stol. (razpad Avstroogrske) in tudi potem slovensko ozemlje ni bilo združeno, ni predstavljalo celote. Šele v Jugoslaviji je Slovenija združena. Pred tem je bila razdeljena na različne manjše enote, ki niso spadale pod to državo.
- Velika univerzitetna središča, infrastrukture so bile izven današnjega slovenskega prostora, tu ni bilo centrov, služb ... Sem so prihajali delati, raziskovat, vendar so bile infrastrukture drugje.
- 1821 nastane deželni muzej, vendar dolgo ni bilo arheologov. Študij se začne razvijati šele z univerzo. Spomeniško varstvena služba je bila v 18.stol. avstrijska in izvajajo naloge konzervatorjev. Kranjska, Štajerska, Koroška, nekdanja dežela Goriška, so bile pomembne za razvoj arheologije, prav tako tudi amaterski raziskovalci. Do 20.stol. je bila muzejska mreža zelo skromna.
- Spremembe po 1. svetovni vojni – Ljubljana dobi univerzo, v Kraljevini Jugoslaviji je ustanovljena spomeniško varstvena služba.
- Po 2. svetovni vojni nastanejo nove izobraževalne in spomeniško varstvene službe.
- Pozitivne spremembe v 70-ih letih: muzeji in zavodi za spomeniško varstvo se decentralizirajo – na ta način so imeli boljši nadzor nad stanjem dediščine. Narodni muzej je osrednja institucija.
- Pred našo univerzo se izobražujejo drugod.

Arheologija v Sloveniji

- Univerzitetni in muzejski središči sprva Dunaj in Gradec; Kranjski deželni muzej Rudolfinum, Ljubljana (ust. 1821)
- Po 1918: Narodni muzej Ljubljana; Univerza v Ljubljani (ust. 1919); spomeniškovarstvena služba 1923/24 – študij arheologije, sprva klasične.

Do 2. svetovne vojne drugačno organiziran študij – ni bilo tako ločeno, specializirano...

- Po 1945: nova država, spomeniških služb, raziskovalnih in akademskih ustanov, večje spremembe
- 1970-ta: decentralizacija in zgostitev regionalnega omrežja Zavodov za spomeniško varstvo (7) in muzejev

Arh. mlajših obdobij – uradno vstopi v študijski program od 1990/91 (zapisano).

1994/95 se dejansko izvaja.

- Od 1980-tih nenehen razvoj študija arheologije na Univerzi v Ljubljani
- Od 2006/07 študij (arheološke) heritologije na Univerzi na Primorskem v Kopru, kjer se ukvarjajo z področjem dediščine in so prisotne tudi arheološke teme.

Temeljna dela za razumevanje vede:

- Rajko Ložar: Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji – *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* XX, 1939, str. 180 – 225. Temeljna študija za definiranje mlajših obdobij.
- Marijan Slabe: *Rešena arheološka dediščina Ljubljane*, Ljubljana 1979, str. 123-143. srednjeveško obdobje - različna najdišča in predmeti iz Ljubljane.
- Vida Stare (kustos v narodnem muzeju): Center za arheologijo srednjega veka Narodnega muzeja 1960-1987. - *Argo* XXXV, 1993, str. 27-33; predstavi zgodovino te institucije; slabih 30 let je delovala v muzeju
- Mitja Guštin, Katarina Katja PREDOVNIK: Zu den mittelalterlichen und neuzeitlichen archäologischen Forschungen in Slowenien (O srednjeveških in zgodnjenovoveških arheoloških raziskavah na Slovenskem), *Beiträge ge zur Mittelalterarchäologie in Österreich* 10, 1994, str. 41-49; širša predstavitev naše arheologije mlajših obdobij
- Tomaž Nabergoj (kustos za arheologijo visokega in poznega veka): Arheologija in gotika, v *Gotika v Sloveniji – svet predmetov*, katalog razstave, Ljubljana: Narodni muzej, 1995, str. 7-119; predstavitev gotske umetnosti in materialne kulture poznega srednjega veka; tudi literatura različnih raziskav – obsežen članek izšel leta 1995
- Katarina Katja Predovnik: *O stvareh in besedah – arheologija mlajših obdobij*. Neobjavljeno diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, 1995; predstavitev podmen v arh. mlajših obdobij
- Katarina PREDOVNIK: Cur archaeologia medievalis? – *Časopis za kritiko znanosti* 200-201, 2000, str. 31-51.
- Radovan Cunja: Archeologia urbana in Slovenia: alcuni risultati e considerazioni dagli scavi di Capodistria. – *Archeologia Medievale* XXV, 1998, str. 199-212; raziskave srednjeveških mest pri nas.

Začetki, 1870 – 1939 Alfons Müllner

- 1870 konservator; bil je pristojen za Kranjsko (iskal, izkopaval, evidentiral najdišča...)
- 1889-1903 kustos v Kranjskem deželnem muzeju Rudolfinumu (današnji Narodni muzej). Še vedno vpleten v arheološka dogajanja osrednje Slovenije. Veliko je delal na terenu. Zanimale so ga utrdbе, utrjena naselja in razvoj železarstva. Objavil je nekatera najdišča in najdbe iz obdobja srednjega veka (prvo najdišče in prve objave kot arheološko najdišče – Zgornji Kocjan/Atilov grad/grob). Opredelil je kot kultne prazgodovinske prostore.
- Zaslužen je za prvo pravo arheološko izkopavanje – grad Jama, mestni špital v Ljubljani.
 - o Grad Jama, Predjama (1880?, 1892)
 - jamski grad; vitez Erazem Lueger, ubit 1484,
 - od srednjeveškega gradu ohranjeni samo obrambni zidovi, razkril je tudi ostanke arhitekturne oblikovanosti z jam (kurišča, drobni predmeti), na območju hlevov najdeni sledovi starejše poselitve; izkopavanja je tudi »objavil« - po tedanjih standardih primeren način poselitve;
 - zaporni zidovi z odprtiniami v gotskem slogu —dva vhoda v sicer trietažno jamo
 - 1892 so bili najdeni naslednji predmeti: orožje, ostanki lesenih tramov, zidovi, vodnjak
 - izkopavanja v jami so potekala še 1922 (Soprintendenza, Trst), 1932 (lastnik gradu je bil grof H. Windischgrätz, ki je izkopaval še kasneje), 1941-1943 (F. Arnreiter, R., Ferenčak), ko so bile najdene plasti od prazgodovine do srednjega veka: grobovi, ognjišča, drobne najdbe vseh obdobij

- 1951 leta je J. Korošec (Arheološka sekcija SAZU) naredil revizijo gradiva in jo tudi predstavil
- v začetku 90.-ih let so ga začeli obnavljati (1990-1992), zato so opravili izkopavanja v kletnih in pritličnih prostorih gradu, ki jih je izvajal T. Schein (Notranjski muzej Postojna); najdeno je bilo poznosrednjeveško in zgodnjenovoveško gradivo ter gradivo zaklad pozlačenega srebrnega posodja iz konca 16. ali začetka 17. Stoletja; še ni objavljeno
- o Ljubljana, mestni špital s cerkvijo sv. Elizabete
 - 1895 (po potresu) je precejšnji del stavb porušen in kmalu obnovljen (hotel Union, Mestna hranilnica, Kresija pri tržnici...)
 - Pri tržnici (ob današnji Stritarjevi ulici, na območju nekdanje Kresije) je kopal območje mestnega špitala, ki je bil ustanovljen 1343/5 leta
 - ostanki gotske cerkve, uničene v požaru 1444
 - preden so postavili te stavbe, je Müllner opravil izkopavanja na območju cerkve Sv. Elizabete s pokopališčem (porušena 1831 leta) - v cerkvi in okoli nje so našli grobove (51 skeletnih grobov, od 14. st. dalje). O drugih objektih ne poroča dosti.
 - Alfons MÜLLNER, 1897-1898, objava v reviji *Argo*, 1897-1900 (prim. Vida Stare, Kronika 39/3, 1991) – prva celovita in strokovno objavljena raziskava; z Vido Stare naredita revizijo in ponovno objavita njegova dela
 - Špital – ena od pomembnih urbanih institucij. Na eni strani je opravljala funkcijo bolnišnice, po drugi strani tudi hospicium (gostišče za ljudi, ki so bili ostareli, poleg njih tudi za ljudi iz čistega socialnega roba oz. za reveže). Te oskrbe niso plačevali sami, ampak mesto in meščani z darovi. Vsi, ki so bili sposobni delati, so morali pomagati pri vzdrževanju; na južnem delu špitalskega kompleksa najdena usnjarska delavnica

Walter Schmid (Müllnerjev naslednik)

- 1905-1909 kustos v Deželnem muzeju Rudolfinum v Ljubljani, od 1912 v Gradcu na univerzi in v Deželnem muzeju Joanneum
- odšel na Štajersko, nato pa postal konservator v Ljubljani, vendar je še vedno ostal povezan s Štajersko in tja hodil na izkopavanja, čeprav je izkopaval pretežno malo.
- Raziskoval je srednjeveške utrdbe. Vse so poimenovane z imenom Hausberg (hiša+gora): Črešnjevca / Stari grad, Presek (1915), Pekre (1915), Žlan (1938),
- Gre za utrdbe manjšega obsega z naselbinskim značajem, ki imajo okoli sebe jarke. Take oblike objektov so značilne za obdobje srednjega veka (10.-15. stoletje). Na sredini je bil umetno dvignjen prostor, obdan z jarki. Našli so jih na območju vzhodne Evrope, Francije, Velike Britanije, Poljske, Madžarske, severne Italije, Hrvaške, Slovenije...
- Svoje znanje je znal dobro izkoristiti na terenu. Celo vrsto najdišč je kot prvi prepoznal za arheološka najdišča.
- Ukvarjal se je tudi z železarstvom in raziskoval ostanke metalurškega objekta v Nomnju (1938), ki ga je datiral v srednji vek (12.-14. stoletje); najdbe, ki so spravljene v Narodnem muzeju, so iz 15./16. stoletja in nikakor niso starejše; ob potoku Plavžerka ostanki visoke peči (plavža) in stanovanjskih stavb za delavce idr. naprav; datacija sporna (Smolej: 15.-16. st., Valič: 19. st.)

Rajko Ložar

- izreden raziskovalec in znanstvenik, ki je deloval na številnih področjih (umetnostna zgodovina, arheologija, etnologija). Doktoriral je iz arheologije na univerzi na Dunaju. Čeprav ni bil zaposlen na univerzi, je imel naziv docenta (1940/1) in je sodeloval z oddelkom za arheologijo.
- Zaposlen v Narodnem muzeju v Ljubljani (1928-1940), nato ravnatelj Slovenskega etnografskega muzeja (1940-1945)
- za mlajša obdobja je pomemben, ker se je srečeval z literaturo, ki so jo zasegli muzeji (zgodnji srednji vek...)

- Ložarjeva študija *Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji* (GMDS 20, 1939); študija keramičnega srednjeveškega gradiva, zbrano gradivo in opravljene analize.; gre za poskus tipološkega ovrednotenja keramike.
- 1939 je objavil študijo, ki velja za prvo analitsko študijo iz poznega srednjega veka. Objave so bule omejene na poročila o izkopavanju, drobno gradivo ni bilo opredeljeno tipološko...
- Naredil je prvo utemeljitev arheološke periodizacije srednjega veka in opredelil pojma staroslovansko/srednjeveško in poznosrednjeveško. Uporabil je pojme, ki jih je pojasnil vsebinsko in razlike med njima. Razlike – staroslovanska keramika ni bila izdelana na lončarskem vretenu, poznosrednjeveška pa je bila izdelana na hitrem lončarskem vretenu.
 - Še bolj poglobljeno je svoje zamisli predstavil v neobjavljenem uvodu k tej študiji: *Prispevki k arheologiji našega srednjega veka; izvirnik je v Narodnem muzeju, predstavil ga je Tomaž Nabergoj 2005*
 - o “[Obdobje] od naselitve Slovencev do reformacije [je]v arheološkem pogledu najmanj raziskana zgodovinska doba našega ozemlja.”
 - o “... [je] vse polno ...spomeniških vrst,ki so se doslej zanemarjale... Za veliko večino teh vrst je uporabna zgolj arheološka metoda, ki jo velevata ne le ohranjenost spomenikov samih, temveč tudi identiteta dela.”
 - o “Vsako historično periodo lahko obravnava večznanstvenih strok, vsaka pa jo obravnava z vidika svojih posebnih ciljev ter spoznavnih in teoretičnih vodil. Naš in vsak srednji vek je lahko motriti tudi v arheološkem oziru in ne podrejeno ... Glavni pogoj je tako stanje spomenikov, da upravičeno lahko govorimo o ‘nekaki predzgodovinskosti’ oziroma predpismenosti spomeniških kultur, katere so predmet raziskavanja. Prav to stanje spomenikov potem omogočuje odnosno zahteva ustrezajočo metodo, v tem primeru arheološko metodo.”
 - o “...pravica arheologa,da jo [srednjeveško dobo] s svoje strani tudi on obravnava,je pa dvojne vrste. Arheološko delo se smatra lahko kot izrecna pomožna veda splošne zgodovine oz. drugih strok, ki se bavijo z isto periodo, lahko pa je tudi samostojna in avtonomna, to se pravi sploh glavni spoznavni vir in metodični princip, ki je na tem področju možen.”
- ta takratni čas so njegovi razmisleki, od poznega veka do 16. stoletja, več kot samo moderni; takih teoretskih besedil iz tega časa za ostale dele Evrope skoraj ni.
- srednjeveško obdobje je v resnici najmanj raziskano na območju današnje Slovenije.
- vse je polno (spomeniških predmetov) materialnih ostalin, s katerimi se nihče ni ukvarjal, jih ne poznamo in ne razumemo. To delo lahko opravi le arheologija.
- vse vede imajo legitimno pravico, da se ukvarjajo s tem in to interpretirajo, opravljajo raziskave – ugotovitve so enako pomembne za končno razumevanje preteklosti.
- V času okupacije je bil Ložar zaposlen kot ravnatelj muzeja, kasneje je emigriral v Ameriko, kjer ni dobil možnosti, da bi se uveljavil kot arheolog. Bil je zamlčan – nihče se ni ukvarjal z njegovim delom, ni bil zaželen in niso ga omenjali kot znanstvenika.

Arheologija vs. Zgodovinoisje (Ložar vs. Korošec)

- Josip Korošec, Arheologija in nekatere njene naloge, *Zgodovinski časopis* 4, 1950, str. 5-22; na osnovi sklepov prvega posvetovanja jugoslovanskih arheologov (program); članek ni izšel v Arheološkem vestniku, ampak v zgodovinskem časopisu (kar je zelo pomembno), zato naleti tudi na odziv zgodovinarjev.
- ugotavljali so, katere bi bile naloge, ki bi stroko popeljale naprej in jo tudi navzven uveljavile;
- pisal je o nalogah arheologije v srednjem veku, za katero je rekel, da je pomembna zaradi metodologije dela in se spraševal, kdaj ni več potrebna arheološka metoda dela. Arheologija obsega od pradavnine do časa, ko »arheološka metoda dela« ni več potrebna.
- »Arheologija je pomožna veda zgodovine in drugih strok« pravi Ložar. Zagovarjal je tudi, da lahko arheologija deluje popolnoma samostojno pri razumevanju srednjega veka; arheologija kot metoda, vendar kot enakovredna sodelavka zgodovinske vede tudi pri raziskavah srednjega veka in kasnejših obdobjih in proučuje preteklost na podlagi “materialnih kulturnih ostalin”;
- arheologija ima ustrezna metodološka orodja; skozi pisne vire o npr. lončarstvu, izvemo zelo malo - o izgledu, proizvodnji, tehnologiji, ki so jo uporabili, distribuciji in trgovanju...;
- Pisnih virov je zelo malo za srednji vek (enako prazgodovini); - zgodovini je lahko v pomoč tudi v kasnejših obdobjih: zgodovina bolje raziskuje pravna vprašanja, politiko, miselnost, dogodke ipd., arheologija pa je nepogrešljiva, ko proučujemo “gospodarski in družbeni razvoj širokih množic”

Bogo Grafenauer

- O arheologiji in zgodovini, *Zgodovinski časopis* 5, 1951, str.163-174; odgovor zgodovinarja na meje arheologije; Arheološke najdbe same po sebi nič ne govorijo. Šele razlage arheologa pripeljejo do spoznanja in ugotovitev. Arheološki viri so subjektivni. Arheologija je lahko legitimna le ob odsotnosti pisnih virov; oblikuje avtonomna spoznanja o preteklih kulturah (absolutna nadrejenost pisnih nad materialnimi viri oz. materialni vir je podrejen pisnemu).
- Arheologija kot pomožna historična veda, kot metoda, relevantna "zgolj" za vprašanja gospodarstva, tehnologije in etnogeneze, vendar za čas od 11., 12. stoletja dalje vse manj in manj

Jože Kastelic

- Nekaj problemov zgodnj srednjeveške arheologije v Sloveniji, *Arheološki vestnik* 15-16, 196-65, str.109-124; članek na temo zgodnjega srednjega veka v Sloveniji. Poskušal je postaviti zgodnjo mejo zgodnjega srednjega veka v Sloveniji glede na zgodovinsko dogajanje s stališča zgodovine se zdi pomemben mejnik,
- 919 – zamenjava kraljevskih dinastij, ki so vladale na germanskem področju; nastopi Saška dinastija v nemškem cesarstvu; vendar zaradi številnih staroslovanskih grobišč to bi pomenilo, da 10. stoletje vključimo v pozni srednji vek
- "arheološko", torej se zdi ustreznejša zamejitev 1024 – zamenjava vladajoče dinastije, ko Saško zamenjajo Salijci.
- Opozoril je tudi, da se določeni pojavi kontinuirano razvijajo naprej (utrdbe, grobišča, sakralni objekti). Njegov sklep je bil, da je smiselno opazovati in se ne omejevati.
- Meja zgodnjega srednjega veka je vplivala na evidence, organizacije – pri praksi npr. na terenu pa se ni dosledno upoštevala.
- Potrebnosti samostojnega razvoja arheoloških raziskav mlajših obdobij ni posebej utemeljeval
- Še dandanes je v preglednih delih o zgodovini slovenskega ozemlja t.i. "magična" zgornja časovna meja arheologije postavljena v čas ok. leta 1000 (prim. mdr. *Enciklopedija Slovenije*, 1987)

Čas nereflektirane prakse

- 1960-80 se na terenu ni veliko delalo – pragmatično obdobje.
- reorganizacija spomeniškega varstva
- čas relativne blaginje (na voljo razmeroma veliko denarja za raziskovalne in spomeniškovarstvene projekte)
- ideološko utemeljen pritisk negativnega vrednotenja fevdalne dobe (zaradi podrejenosti, nepravičnih razmerij), in Cerkve v družbi prične popuščati; v obnovo in zaščito se sprva ni veliko vlagalo
- konec 1970-ih se razmere spremenijo; oblikovanje okoljske zavesti (konec nenadzirane urbane ekspanzije, sprva se to kaže na varovanju poljedelskih območij, razmah gradbenih dejavnosti v zgodovinskih jedrih mest)
- posegi na arhitekturnih spomenikih in arheoloških najdiščih iz srednjega veka in kasnejšega časa
- obnavljanje gradov, cerkva in starega mestnega jedra, industrije in širitve mest;
- arheologija postane samoumeven element spomeniškovarstvene obravnave teh spomenikov
- posledica: močan porast števila arheoloških izkopavanj ter še posebej srednjeveških in kasnejših najdb in ostalin ter porast zanimanja arheologov za mlajša obdobja
- razvije se mreža ustanov (tudi nove službe), izobrazijo se več arheologov, razvije se doktrina varovanja dediščine, raziskane so številne cerkve.
- pravna praksa nadzoruje sistematično varovanje spomenika – do tega pride šele postopoma.
- prebivalstvo se seli iz historičnih jeder na obrobja

- ustavi se nenadzorovano širjenje mestnih jeder navzven in se začne več vlagati v stara historična jedra. Vse več dela v urbanem okolju (s področja arheologije in ...)
- 70. – 80. leta – porast števila arheoloških raziskav na terenu.
- 1961 so ustanovili posebno enoto, imenovano Arheološki znanstveni dokumentacijski center pri Narodnem muzeju, ki naj bi skrbela za ustrezen arhiv podatkov. Edini arheolog v tem centru je bil Vinko Šribar. Njegov program je zapisal Jože Kastelic (Nekaj problemov zgodnesrednjeveške arheologije v Sloveniji, Arheološki vestnik XV-XVI, 1964-1965, SS. 109-124); sprva so se usmerili v raziskovanje zgodnjega srednjega veka.
- 1965 se preimenuje center v Center za zgodnesrednjeveške in starslovanske študije,
- 1977 pa v Center za arheologijo srednjega veka (dejaven do leta 1987), ker naj bi bilo premalo govoriti samo o zgodnjem srednjem veku; sistematične raziskave zgodnesrednjeveških najdišč s kontinuiteto v pozni srednji vek in naprej; 2 pomembna projekta: Bled/Otok in Otok pri Dobravi/Gutenwert (v okviru projekta Mihovo)

Institucionalizacija

- 1970 leta se odpre delovno mesto za kustosa za visoki in pozni srednji vek na Arheološkem oddelku Narodnega muzeja; povezava s Centrom za arheologijo srednjega veka; v drugih muzejih ni kustosov za različna obdobja, kot v Narodnem muzeju.

Študij

- Arheologija na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani od 1923/24
- 1990/91 se vključi Katedra za Arheologijo mlajših zgodovinskih obdobj v študijski program in jo vodi prof. dr. Mitja Guštin, ki je sicer prazgodovinar. Predmet se sicer še ne izvaja do 1994/95, ko začne redno potekati.
- 1997 na oddelku uradno še deluje Center za arheologijo srednjega in novega veka; enota v Celju je pred nekaj leti prenehala delovati.
- od 2003 v sklopu Znanstveno raziskovalnega središča Koper deluje Inštitut za dediščino Sredozemlja, ki izdaja *Archaeologia historica Slovenica* (1994-) in *Annales Mediterranea* (2003-)

Refleksija

- Toma Nabergoj, Arheologija in gotika = *Archaeology and Gothic* , v: *Gotika v Sloveniji - svet predmetov = Gothic in Slovenia : The World of Objects* , katalog razstave, Ljubljana, Narodni muzej, 1995, SS. 7-119.
- Katarina Predovnik, *O stvarih in besedah: arheologija mlajših obdobj*, diplomsko delo, Ljubljana, 1995.
- “Prekletstvo majhnih števil”

Pogled v prihodnost

- Način, kako premagati “prekletstvo majhnih števil” : projektno delo, mednarodno sodelovanje
- Izgradnja podatkovnih baz: obravnava in objava starih izkopavanj in najdb, predvsem pa kvalitetni novi izkopavalni in drugi raziskovalni projekti
- Meddisciplinarno, problemsko orientirano in teoretsko podprto raziskovanje: produkcije, tehnologije, okolja, demografije, prehrane, socialne diferenciacije, samopodobe in samoreprezentacije...
- *Predpogoj: stalni razvoj in kurikularna prenova izobraževanja*

ARHEOLOŠKA REGIONALIZACIJA OZEMLJA DANAŠNJE SLOVENIJE V POZNEM SREDNJEM VEKU

Geografske makroregije

Slovenija je geografsko zelo kompleksna. Razdeljena je na štiri glavne geografske regije, ki so razdeljene glede na kulturo: predalpski, dinarsko kraški, submediteranski in panonski svet.

Z naravnimi regijami je povezan tudi politično upravni razvoj. Meje so predstavljala gorovja, reke, močvirja oz. kakršnekoli naravne prepreke. Razlike so bile v jeziku, kulturi, materialnih izdelkih...

Južne avstrijske dežele leta 1914 oz. stanje pred začetkom 1. svetovne vojne

Kranjska je zajemala največji del (osrednja Slovenija); mejila je na Štajersko, ki je bila v osnovi večja – večji severni del je še danes v Avstriji; Prekmurje je večji del svoje zgodovine v političnem smislu pripadalo Ogrski, šele v 20. stol. se je združilo z ostalim slovenskim ozemljem. Danes k Sloveniji spada le skrajni severni del Istre. Goriška in Vipavska dolina ter del Krasa sta danes v Sloveniji.

Meje pokrajin: najvišji vrhovi, slemena gorskih pregrad, reke, rečne doline ...

- Že v zgodnjem srednjem veku se na ravni kuhinjske keramike lepo kažejo regionalne ali lokalne posebnosti.
- Za večjo proizvodnjo so morali imeti več delavnic, s tem so pokrili potrebe prebivalstva.
- Z arheološkimi najdbami se pokaže pestrost določenih območij. Ti izdelki so imeli zelo majhno območje razširjenosti.
- Izdelki ene delavnice so se širili s trgovino, širila so se tudi znanja (predmeti v določenih oz. bolj oddaljenih deželah/delavnicah) so bili skoraj identični, zato se mora dobro proučiti, ali so ti izdelki sploh iz istih delavnic.
- Pripravniki so šli na mojstrska potovanja oz. šli so se izobraziti, specializirati drugam. Nabirali so si znanje, na ta način se je izoblikoval poenoten prostor.

Denarni obtok

- V zgodnjem srednjem veku je denarni obtok skoraj povsem zamrl (od 7./8. do 11. stol.). Obstajale so različne vrste menjave dobrin.
- 12. stol.: samo razvoj urbanih naselij; počasi se ponovno vzpostavijo denarni tokovi
- Novci, kovani denar, praviloma srebrni; denarni sistem je baziral na tem, koliko je bil denar težak. Vsi trgovci so imeli ob sebi tehtnice.
- Centralna oblast je ponekod kovala denar; v nemškem cesarstvu je vladar ta privilegij (kovanje denarja) podelil svojim
- V obtoku je bilo zelo veliko različnih novcev. Vedno znova si se srečal z novcem, ki ti ni bil poznan, novci niso bili kovani iz čistega srebra. Glede uporabnosti srebra in kvalitete so se zelo razlikovali oz. bili bolj ali manj cenjeni.

Friesoch (Breže): močno središče, pripadalo habsburški nadškofiji. Lokacija je obdana s hribovjem. Nahaja se v neposredni okolici najdišča srebra (breški pfeningi).

Oglejska nadškofija je bila poleg habsburške najpomembnejše versko središče in kovali so svoj denar.

- V začetku 13. stoletja je na ozemlju današnje Slovenije delovala cela vrsta kovnic (Kostanjevica, trdnjava Kostanjevica, malo vzhodno od Kostanjevice – kovnica)
- Kovnice so nastajale zaradi intenzivne trgovine med Ogrsko in Benetkami. Na območju Ogrske niso našli kovnic (bile so pri nas) ampak samo novce.
- V 40-ih letih 13. stoletja je prišlo do upada mongolov; posledično pride do propada/upada trgovine in kar nekaj kovnic preneha delovati.
- Konec 15. stol. vpeljane monetarne reforme.

- Kovnica v Ljubljani je v nekem obdobju kovala po vzoru breških novcev, v drugem pa po vzoru oglejskih. Razlika med njimi je, da imajo oglejski novci sorazmerno visoko vsebnost zlata, breški ne; V breških novcih je relativno velika vsebnost bizmuta, v oglejskih ga skoraj ni.
- Kovi denarja se po ostalih kovnicah med seboj tudi razlikujejo – oglejske in brežiške lastnosti; oskrbujejo se tudi z istim srebrom.
- Srebro iz Koroške je bolj pomembno za severne in vzhodne kovnice, za ostale dele koroško srebro ni bilo pomembno.

Urbanizacija v 15. stoletju

Velikih in pomembnih gospodarskih središč je zelo malo; tri so izrazito lokalnega pomena; na vzhodu so dokaj pogosta središča, na osrednjem delu slovenskega ozemlja je Ljubljana, proti severovzhodu tudi precejšnja zgostitev gospodarskih središč, drugod bolj malo. Vse zgostitve so ob rekah.

Trgovske ceste

- Pobirali so mitnice (plačati jo je moral, kdor je želel uporabljati infrastrukturo, prečkati reko ali ob vhodu v mesto)
- Karavane so morale prenočiti v mestu in ponuditi blago tamkajšnjim prebivalcem, tudi če je bilo blago npr. namenjeno v Trst.

Razporeditev mest se ne pokriva s potekom cest.

Kontinentalna Slovenija

Prostor današnje Slovenije v preteklosti ni bil kulturno enoten. Tudi znotraj meje ni bil enoten. Meja med Ogrsko in Nemčijo je v srednjem veku tekla približno kot danes.

Keramika

- 11./12. stoletje: keramika je ista v gradovih in v vaseh (če so želeli uporabljati les za kurjavo peči, so morali dvakrat letno pripeljati dva voza keramike na grad – Kamnik)
- 12./13. stoletje: Jugovzhodna Slovenija – z glavničastim instrumentom (5, 6 špic) narejene črte.
- 14. stoletje: stratigrafske raziskave – ena redkih tako raziskanih; na enem samem najdišču lahko spremljamo razvoj od okoli leta 900 do sredine 15. stol.; ohrani se osnovni princip, da lonci ostajajo trebušasti, spreminja se le velikost, višina, ustje; izrazito napete v trebuhu;
- Ptuj: trend, značilen za keramiko sosednjih dežel (Madžarska); visoke, zelo vitke forme, zmanjša se trebuh; pokrovi so ploščati (posebnost skrajnega severovzhoda Slovenije v 15. in 16. stoletju; drugod so zvončasti ali trikotasti)

Čaše – 15. stol.

Poznamo različne oblike:

- tip Celje (profilirane),
- tip(i) Ljubljana (zgubane, kompleksne forme), Dolenjska, osrednja Slovenija (preproste, cilindrične, ravne, kelihi)
- Primorska je vezana na oglejski in beneški prostor oz. tradicionalno vezana proti zahodu; kuhinjska keramika zgleda precej drugače.
- Alpsko visokogorje: poselitev je sezonska (poleti v času paše živine). Materialna kultura je vezana na dolinjski prostor. Posode za shranjevanje mleka, vode; široke posode, latvice za kisanje mleka – predelava mleka (vezane posode; prav tako se razlikuje tudi arhitektura; kovinski predmeti, ostanki zvoncev)

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE GRADOV IN DVORCEV

Gradovi in dvorci so fevdalne rezidence.

Grad je značilen za srednji vek, dvorci pa od 16. stoletja naprej.

Razlikujejo se v poudarjenosti utrjenih elementov. Gradovi imajo vojaško funkcijo in so namenjeni obrambi. Dvorci pa so namenjeni za bivanje, glavni utrjeni elementi so zreducirani ali pa jih sploh ni.

Vsaj pri nas se grad pa dvorec razlikujeta še v nečem: grad je na vzpetini, težje dostopni, velikokrat z naravno obrambo in omejenim dostopom), dvorci ležijo na nižini, ob parkih, vrtovih – gre za arhitekturno urejanje prostora, čeprav je bila tudi okolica gradu urejena s parki in vrtovi, preoblikovana zaradi vidnosti.

Dvor ima lahko tudi rezidencialno vlogo, ima zelo poudarjeno gospodarsko vlogo (kašče, hlevi, hrani se pridelek, zbirajo se dajatve); so sedeži nižjih plemičev, ki so bili osebno nesvobodni (moralo so jim dovoliti poroko z določeno osebo...); bili so tesno navezani na fevdalnega gospoda, dostokrat jih srečamo skozi pisne vire.

Posamezni plemiči v marsičem neodvisni. Deželni gospod/kralj je moral dovoliti gradnjo gradu, če dovoljenja niso dobili, so jih porušili. To so bila lahko potencialno žarišča nekih »upornikov«. Plemiči so lahko imeli (skrivali) v teh gradovih vojsko.

Gospodarska moč je bila s stališča centralne oblasti razpršena. Gospodarska središča, gospodarski centri (tja se stekajo dajatve od podložnikov, bili so prava mala naselja, prebivalo veliko število ljudi – služabniki, hlapci, dekline, duhovnik, vojaška posadka; vazali, ministeriali oz. podplemiči, ampak le v večjih gradovih plemiči.). Plemiči so ponavadi imeli več gradov, vendar na nekaterih niso bivali, čeprav so imeli to možnost. Na večjih gradovih so potekale tudi proizvodnje in obrtne dejavnosti (kovačnice...)

Kastelologija je veda, ki se ukvarja s preučevanjem gradov. Zrasla je v okviru umetnostne oz. kulturne zgodovine. Pri tem seveda sodelujejo tudi arheologi.

Prve prave arhitekturne analize objektov je objavil Otto Piper. Popisal je tudi nekaj gradov z območja Slovenije. Popis začel okrog 1900.

Kastelologija: Otto Piper, Ivan Komelj (umetnostni zgodovinar), Ivan Jakič, Ivan Stopar

Ivan Stopar (umetnostni zgodovinar); Zaposlen je bil tudi kot konzervator. Objavil je tudi preglede grajske arhitekture (Razvoj srednjeveške grajske arhitekture na slovenskem štajerskem – ki je bila njegova doktorska dizertacija

16. stoletje: med plemiške vrste prihajajo ljudje, ki nimajo dolgih plemiških korenin (politiki, zdravniki); podelili so jim plemiški naslov in se obdržijo do 18./19. stoletja. Sredi 19. stoletja zemljiška odveza – podložniki so postali svobodni, dodeljena jim je zemlja. Številni grajski objekti začnejo propadati, nekateri postanejo javne zgradbe.

Gradovi postanejo simboli, tuje vlade slovenskemu ozemlju – predvsem po 2. svetovni vojni; negativno ovrednoteni. Številni so postali vojaška oporišča med 2. svetovno vojno, nekateri močno poškodovani in tudi uničeni.

Ivan Jakič – vsi slovenski gradovi, prednost je prostorski vidik. Ne navaja virov, kar je velika pomanjkljivost. Redkokdaj je pisal o izginulih objektih.

Grad Jama in Predjamski grad

- leži severozahodno od Postojne
- srednjeveški del gradu se skriva v jami; zaporni zidovi z utrdbenimi elementi, sem spada še prvi stolp

- znotraj skalnega previsa, je kopal Müllner, ki objavi poročilo; poleg tega je kopal še v spodnji jami, kjer naj bi bili grajski hlevi (prav tako srednjeveški)
- našel je ostanke orožja, posod, zidov, lesenih tramov in vodnjak v jami
- v 1. polovici 20. stoletja so bila znotraj gradu manjša izkopavanja, kjer je bila pristojna spomeniška služba iz Trsta
- v 30-ih letih pa je kopal takratni lastnik gradu
- 1941-43: so našli najdbe od prazgodovine do srednjega veka, pokope, kunšča
- 1951 leta je Korošec naredil revizijo vsega najdenega gradiva do tedaj
- 1990-92 so našli ostanke arhitekture in najdbe iz zgodnjega novega veka; zakladna najdba srebrnega posodja iz 16./17. stoletja

Škofja Loka (Bischoflack oz. Krancelj)

- tik po 1. svetovni vojni so izkopavali obzidani stolp, ki je spadal k mestu
- utrdba freisinških škofov
- nastal v 12. stoletju
- 1511 močno poškodovan in ga niso popravili
- leži na sotočju Poljanske in Sevske Sore
- izkopavanja se začnejo sredi 50-ih let z idejo, da gre za prazgodovinsko gomilo;
- izkopaval je Gabrovec (NMS), ki izkopavanja pozneje prekine
- ponovno je izkopaval Cene Auguštin, vendar ni delal po arheološkem standardu dela
- najdbe hrani muzej v Škofji Loki
- drobne najdbe:
 - o bronast svečnik v obliki paža, ki bi moral stati na trinožnem podstavku
 - o bronast prstan z imeni svetih treh kraljev
 - o lončenina, steklenina, pečnice, novci, puščične osti, jedilni noži, orodje, konjska oprema...
- prevladujejo najdbe iz 15. stoletja, tik pred propadom gradu

Ljubljanski grad

- prva testna izkopavanja v 60-ih letih (1960, 1964-66) in nato obnova gradu v 80.-90. letih (1988)
- prva omemba gradu je iz 12. stoletja (1112-1125 Leibach)
- 1960 so odkrili masiven grajski jarek (v jarku našli ostanke kamnitih opornikov, ki so nosili dvizni most)
- sondirali so tudi notranje dvorišče in niso našli nič pomembnega, razen skale
- Slabe je odkril temelje okroglega stolpa na dvorišču, gotski vhod, priključek mestnega obzidja, rimske spolije, predvsem pa drobno gradivo od 16. stoletja dalje
- poselitev v pozni bronasti dobi in starejši železni dobi ter v antiki (1.-4. stoletje)
- jarek glede na gradivo je bil zasut najkasneje v 13. stoletju.

Knežji dvor

- stal je na robu celjske naselbine
- raziskave so potekale v 90-ih letih po osamosvojitvi Slovenije
- v gradu so bile urejene vojašnice
- vse od Marije Terezije služi kot vojaški objekt
- mestna občina Celje in Zavod za varstvo spomenikov se odloči za arhitekturne in arheološke raziskave; obnova kompleksa; arheološke raziskave so zaključene in objavljene v omejenem številu; od gradiva objavljeni le posamezni kosi (španska majolika, pečnice, pivsko posodje (čaše)
- odprli so arheološko klet z različnimi predstavitevami
- med drobnim gradivom se nahajajo črepinje španske majolike (severovzhod Španije), ki predstavljajo luksuzno namizno keramiko v 14. in v 1. polovici 15. stoletja; glede na Evropo jih najdemo še na Britanskem otočju, na vzhodno jadranski obali, Avstrija
- kompleks je spomeniško urejen
- pri tem kompleksu gre za več stavb; obodni grad je obzidano dvorišče in se prilagaja terenu; osrednja zidana stavba; možno, da so bile tudi lesene strukture; palacij je bila najbolj

reprezentativna stavba – notranja podoba stavbe se je močno spremenila, zunanje dele pa je možno rekonstruirati

- celoten kompleks na severu in delno na severozahodu je naravno ohranjen
- stolp, ki je bil postavljen v prvi fazi gradnje, je obramben
- na južni in vzhodni strani je izkopen obrambni jarek
- domneva se, da je bil dejanski vhod preko mostu, ki je potekal čez jarek

Šalek pri Velenju oz. grad Šalek

- srednjeveški grad, ki leži na manjši vzpetini
- nastal naj bi v 12. stoletju; velik predelav in sprememb
- od konca srednjega veka je zelo izgubil na svojem pomenu
- 1770 je pogorel, in po požaru ga tedanji lastniki niso obnovili (zaradi davka na streho so gradu odstranili streho, da jim ni bilo potrebno plačevati davka)
- Zaradi odstranitve strehe je sledilo hitro propadanje stavbe
- gradbena dela so se začela še preden so pristopili arheologi, dela je ustavil Zavod za varstvo dediščine in arheološka izkopavanja je prevzel Oddelek za arheologijo na FF
- raziskan je bil večji del, velik del pa je tudi uničenega; izkopavanja so bila objavljena
- drobno gradivo v glavnem sodi v obdobje med 14. in 17. stoletjem
- našli so sončno uro s kompasom iz slonove kosti iz 16. stoletja, katere so izdelovali v Nemčiji

Grad Kozlov rob pri Tolminu

- eden od dveh gradov v Tolminu (drugi je starejši); v mestu še dvorec, v katerem je danes Tolminski muzej
- delno je naravno utrjen; nepozidan plato
- od gradu ni ostalo veliko; ohranili so se samo zunanji zidovi, ki so še vedno več metrov visoki
- v 16. stoletju so bile predelave; uravnali so pobočje in na sredini obzidali živo skalo
- kletna etaža je bila naslonjena na to živo skalo in je še ohranjena, ostalih bivalnih prostorov praktično ni več
- kulturnih plasti z materialom ni; na dvorišču sta bili najdeni 2 cisterni, v katerih so našli večino gradiva (orožje, orodje, kuhinjsko posodje...)
- ruševine so bile zarasle z drevjem – ni šlo za sistematično izkopavanje ampak bolj za čiščenje in v celoti sta bili izkopani samo cisterni v 60.-ih letih
- gradivo je bilo večkrat prestavljeno v sklopu razstav

Grad Rihemberg

- raziskan v 70., 80. in 90.ih letih
- leži na manjši vzpetini ob cesti
- točka je bila zanimiva za poselitev že v prazgodovini, grad pa je nastal v srednjem veku
- obnovitvena dela so se začela že v začetku 20. stoletja
- grad je zelo kompleksen; ima stolp, ki je na slovenskem ozemlju zelo nenavaden; znotraj zidu je urejeno stopnišče, na vrhu stopnišča pa je postavljen stolpič (rezultat obnove)
- grad je bil na desnem boku zelo izpostavljen; obdan z obzidji, zavarovan z 2 vhodnima stolpoma, skozi katera so speljani vhodi
- najbolj obsežne raziskave so potekale na južnem delu – sorazmerno obsežna poročila so objavljena, vendar slabo za gradivo, izjeme pri gradivu so: namizna keramika in stekleno posodje, ki je bilo večkrat objavljeno
- temeljni zidovi so bili postavljeni v 13. stoletju

Grad Dobrovo v Gorišlih Brdih

- najbolj pomembna obnovitvena dela in arheološke raziskave so potekale v letu 1990;
- našli so ostanke starejših objektov (bolj gospodarski so pripadali starejši fazi objekta)
- zgrajen je bil po italijanskem vzoru
- grad ima vogalne stolpe, ki niso namenjeni obrambi ampak imajo bolj simbolno vlogo

- v pritličju gradu je dvoranski prostor in stopnišče; v zgornjih etažah so veže, iz katerih se gre v vse ostale prostore
- predmeti so iz časa poznega srednjega veka; in tudi iz 13. stoletja, prevladuje pa gradivo iz 16. in začetka 17. stoletja

Stari grad (Podbočje, tudi Sveti Križ) oz. trdnjava Kostanjevica

- leži na vzpetinici; vzhodna stran je edina položna smer, predvsem severna stran je strma
- objekt se je usedel na nekdanje gradišče (nasip je iz železne dobe)
- na pobočjih tega nekdanjega gradišča so našli plane pokope (grobovi)
- za obrambo je služil masiven obrambni jarek (morda je celo prazgodovinski ali pa je iz srednjega veka), nasip, ki je starejši, ter obzidje, ki je teklo po robu vrhnjega platoja, spodnja terasa pa je prazgodovinska (okrog nje gre manjši nasip)
- prvi je grad predstavil arheologom Jernej Pečnik, ki se je 1891 lotil izkopavanj; našel je žarne grobove, vendar lokacija ni znana)
- na vrhu Starega gradu so našli dele rimske grobnice, katere vhod naj bi čuvali 2 skulpturi levov; najdena je bila 1 skulptura ležečega leva (najdena naj bi bila na gradu), kopija katerega danes stoji na dvorišču gostilničarja, original pa je v muzeju;
- najdena plastika je prišla sem sekundarno; možno da je rimska
- Kušljon: dve najdbi loncev z novci, nekaj novcev pa je odkupil; so iz 13. stoletja in imajo zelo majhno vsebnost pločevine; na enem izmed novcev so našli leva, ki je simbol Češke, zato ga povezujejo s Češkim kraljem
- kasneje je raziskave opravljial Posavski muzej, 1992 leta pa je z izkopavanji začel Oddelek za arheologijo FF in so potekala 4 leta (lastniki so prekinili izkopavanja)
- pod temelji stolpa so našli temelje starejšega prostora, ki je nastal okoli leta 1200; na stolp se naslanjajo še drugi zidovi, ki jih pa ne razumemo (niti časovno jih je nemogoče opredeliti, stratigrafsko pa so mlajši), prav tako pa je bila najdena znotraj stolpa mlajša faza (14. stoletje)

martina

- 1. grad: zaščiten z obrambnim jarkom in zidom, katerega se je ohranil samo del;
- proti severu leži mesto, ki je z gradom fortifikacijsko povezano
- ohranilo se je malo temeljev stolpa; ko so gradili nov grad, so odstranili vse, kar je pripadalo staremu
- današnji kompleks je nastal v 15. stoletju; dostop je potekal prvotno po današnjim razglednim stolpom
- v času vlade cesarja Friderika III. Habsburškega, je grad dobil obzidni obroč, spremenil se je prehod skozi obzidje, 2 vhoda, stolpa in jarek
- stran, ki je bila obrnjena proti mestu, je bila zaščiten z leseno palisado
- stolp je bil namenjen požarni gardi
- gotski vhodni portal (habsburški naziv)
- nekateri objekti so mlajši
- v 16. stoletju se je spremenil vhod in bil postavljen na južno stran
- vojaški objekt, meščanska utrdba
- pisana vrata so bila povezana z meščansko utrdbo, ki je bila povezana z gradom z obzidjem in potem stolpi
- grad in mesto postaneta celota (fortifikacija)
- peterkotni stolp (iz 16. stoletja), masiven, vklesan v skalo, s strmimi bregovi, škarpa, vstop preko mostu (slonel na upornikih); mali vhod za pešce; volčja votlina (odprtina v stolpu; če ve sovražniku uspelo priti noter, so mu odstranili tla in je padel
- srednja poteza obzidja, vhod; čajnica

Stari grad, Celje

- 1333 je grad prešel v roke Žovneških gospodov, od leta 1341 grofov Celjskih, in od leta 1436 Celjskih knezov
- Grad je bil zgrajen v 1. polovici 12. stoletja; stalno so ga prezidovali in večali (do 16. stoletja)

- Izkopavanja so potekala pod nadzorstvom J. Stopar 1971 leta, 1972-1983 in 1986 pa Oddelek za arheologijo FF pod vodstvom Tatjane Bregant
- Sredi 15. stoletja so izumrli celjski grofje, takrat je grad postal knežji dvor
- Rodbinsko so bili povezani s poljskimi in bosanskimi kralji – uspešna dinastična politika
- 1435 je Herman II. Dobil naziv pokneženega grofa (niso bili knezi – kneževina je dežela/država znotraj države)
- Stari grad izgubi na pomenu – vojaški objekt, prenovijo obzidje, postavijo lupinaste stolpe
- Vhod je bil najprej iz vzhoda, kasneje iz severa
- Rezidenčni del je najbolj umaknjen od vhoda
- Prenovljeno obzidje: bolj močno, obodno (dodano zunanje)
- Kasneje: gotske prvine, gotski palacij, okrepljena stena pri vhodu; višje, ščitni plašč, dodatna okrepitev, masivne, bolj uspešna obramba, poveča se vzhodna stran
- Friderikov stolp, kjer je bil zaprt Friderik

Knežji dvor ali Spodnji grad, Celje

- administrativna funkcija
- izkopavanja v 90-ih letih,
- v času vojne v njem kasarna
- izkopano je bilo dvorišče in notranjščina, našli ostanke antične Celeia

Stari grad (Podbočje)/ trdnjava Kostanjevica

- raziskan je bil le del
- najstarejši ostanki: kvadratni masivni stolp (2. polovica 14. stoletja, predelna stena v notranjosti), dvorišče/pokrit prostor
- ohranjen sloj ometa
- iz konca 12. stoletja, morda začetka 13. stoletja iz zidanega kamna zidan objekt, ohranjena temelja 2 zidov
- grad je bil opuščen v 2. polovici 15. stoletja, morda zaradi požara
- ruševine zidov iz apnenca so uporabili za žganje apna (gradbeni material predvsem v poznem srednjem veku)
- iz 2. polovice oz. konca 13. stoletja so bili najdeni masivni kvadratni stolp in druge stavbe do višine 3 metrov
- najdbe:
 - kosi arhitekturnih členov (tečaj za vrata, robovi, okviri oken, uporabljeni kot gradbeni material pri gradnji nasipov),
 - pozlačena bakrena ploščica z reliefno okrasitvijo in motivom vladarja iz 13. stoletja,
 - ampula (mala posodica, zlitje svinca in kositra, z 2 ročajema, z reliefom); do 16. 17. stoletja so jih povezovali z romarji v sveto deželo, uporabljene za blagoslovljeno vodo, olje ali praške
 - vrč vina oz. arhaična majolika (zunanja površina iz kositrovega lošča, neprosojen, mlečno bele barve, povezane z italijanskim prostorom sredi 14. stoletja, uporabljali kobalt za modro barvo, velika posoda – nenavadno)
 - v glavnem grobo kuhinjsko posodje, kuhinjski lonci in vrči
 - figurice iz gline (povezava z nemškimi in švicarskim prostorom); je najbolj jugovzhodna najdba, namembnost ni jasna; dvodelni kalup s figurico, zgornji del sploščen, glava, krona, kodri, pokrivalo (nakodran rob, tančica); v modi v 2. polovici in zadnji tretjini 15. stoletja, začetek 16. stoletja)
 - kovinski predmeti: orožje, pozlačeni kosi, okrašene škarje, ključi, ostanki nožnice, ostroge
- ime gradu je bilo v nemščini zapisano prvič šele leta 1575 in ime kaže na to, da je bil grad tega leta že opuščen
- grad se je imenoval trdnjava Kostanjevica

- nastal je okoli leta 1200, ko so koroški vojvode Speinheimi širili dolenske posesti proti jugu, grad pa so upravljali Kostanjeviški gospodje
- grad je predstavljal pomembno postojanko pri osvajanju Gorjancev
- v srednjem veku sta bila v Kostanjevici 2 gradova
- trdnjava je starejša od mesta
- ko je bila Ogrska v krizi, so nemški plemiči to izkoristili; meja ni bila razvidna in se je ves čas spreminjala; južno od Krke je bilo malo poselitve in veliko površin je bilo zaraščenih z gozdom; grad je bil prvi objekt za kolonizacijo tega prostora (južno od Krke), ki so se ga sami polastili
- trdnjava je domnevno nastala pred istoimenskim mestom v okljuku reke Krke
- v 14. stoletju so ga dobili Habsburžani, ki so ga dali v zakup grofom Ostenburškim
- 1418 leta je umrl zadnji Ostenburški grof in grad so podedovali grofje Celjski
- Habsburžani so zahtevali nazaj vse svoje posesti
- 1431 leta je bil sklenjen dogovor – Habsburžani so uveljavili svojo pravico, Celjski grofje so vrnili Kostanjevico
- Najdbe iz časa Celjskih grofov (1420-31): ostanki opečnih tlakovcev z njihovimi rodbinskimi grbom (enake tlakovce so našli v kartuziji v Pleterjih, ki jo je ustanovil grof Herman II. V letih 1403-05 in je bil pokopan v Kostanjevici 1435)
- objavljen v celoti

Mali grad/Stein v Kamniku

- pod Kamnik spadata 2 srednjeveška gradova: Stari grad na robu mesta (in je mlajši) ter Mali grad (izgradnja gradu v 2. četrtini 12. stoletja) sredi mesta, od katerega je zelo malo ohranjenega, in 1 renesančni
- 1960 leta so se začela izkopavanja pod vodstvom Milana Sagadina; izkopaval je na vzhodnem delu, masivni stolp, kasneje pa na skrajnem pomolu, blizu kapele – našli ostanke od eneolitika dalje; staroslovansko grobišče z 27 grobovi iz druge polovice 10. in začetka 11. stoletja; kmalu se je raba prostora spremenila – prostor za poselitev, fevdalno oporišče grofov Andeških in grad na Kamniku je bil njihov sedež
- obzidje je bilo višje in bolj čvrsto na dostopni strani; prvi palacij (iz 12. stoletja) je bil prvi objekt, sorazmerno majhen in je stal na skrajnem koncu pomola na najbolj nedostopni točki; še ohranjeni zidovi dosežejo višino 2 metrov; grad je bil obodni, nepravilne oblike, postavljen ob strmo pečino,
- v 13. stoletju je prišlo do velikih prezidav, zgrajen nov palacij, postavljen v drugo smer od starejšega palacija; v pritličju velik prostor, stavba je bila uničena v požaru, ko so bile zraven uničene tudi zaloge žita, ki so bile ključne za preživetje; v jugovzhodnem predelu so našli kovinske predmete, možne ostanke ognjišča; v pritličju je bila nameščena kuhinja,
- najdeni so bili sledovi lesenih konstrukcij, naslonjeni na obzidje ter shrambene jame
- v 13. stoletju so Andeški na vrhuncu svoje moči, nato nenadoma 1228 leta Andleški izumrejo (konča se moška linija – ostanejo samo ženske); začnejo prevladovati Speinheimi
- v času izumrtja Andeških grofov je bila zgrajena romanska grajska kapela; edini grajski objekt, ki še stoji; gre za dvoetažno kapelo in med etažama ni fizičnega stika, v bistvu gre za 2 cerkvi; možno je, da sta v 13. stoletju obstajala 2 rezidenčna objekta zraven kapele in sta delovala sočasno; ni bilo arheoloških izkopavanj na območju kapele
- možno je, da je bil grad po smrti moških naslednikov grofov Andeških v rokah več solastnikov
- objekt je bil zagotovo v rabi še v 14. stoletju
- 1440(4) je bil grad opuščen oz. ni več funkcioniral kot sedež neke rodbine, grajski objekti so propadali, razen kapele
- najdene so bile drobne najdbe do 15. stoletja
- Kamnik leži na območju Tuhinjske doline in predstavlja glavno prometno povezavo med Kranjsko in Štajersko v srednjem veku – strateški položaj

Jeterbenk (Hartenberg) pri Polhovem gradu

- grad ministerialov Speinheimov; obroč postojank, s katerimi si postavijo svoje meje, je potekal: Polhov gradec, Rogatec, Ig, Turjak, Kurešček, Sostro

- blizu meje med Speinheimskim gospostvom in gospostvom Freisingog
- prvotni grad je stal nad vasjo Topol na hribčku nad Sveto Katarino, nov objekt iz 14. oz. 15. stoletja pa nekoliko bolj severno od prvotnega gradu, postavili so ga gospodje Hertemberški, ki se ohranijo, ko izumrejo Speinheimski ministeriali
- grad je bil prvič omenjen 1252 leta kot obmejna utrdba
- kompleks gradu je bil dolg in širok, ni vidnih zidov, sledi terenu; na obeh straneh, ki sta lažje dostopni, so prekopali greben ter na zunanji strani jarkov oblikovali izpostavljene, utrjene dele; znotraj gradu je bilo mogoče razbrati tudi glavne objekte
- glede na prostorsko lego in reliefno zasnovo je grad tipičen za čas, v katerem je nastal; do popolnosti izkorišča lego in potek zemljišča
- leta 2006 je bilo prvo dokumentiranje te lokacije s strani Oddelka za arheologijo FF, ki so kopali samo na območju divjih posegov
- na severni in južni strani parki, izpostavljeni utrjeni deli

Grad nad Drago

- leži na meji med Speinheimi, Freising in Andechs na območju škofjeloške ravnine
- najdbe so iz 12. – 13. stoletja; ostanki štita, večina najdb iz zadnjega obdobja
- ime iz srednjega veka ni znano; ni bilo izkopavanj
- kovinske najdbe sodijo v 12. in 13. stoletje; najdeni bili ostanki štita iz 12. stoletja; večina najdb je iz zadnje faze obstoja gradu

Poleg zidanih gradov oz. utrdb imamo v srednjem veku tudi **mote**, ki so sorazmerno majhne. Najzgodnejši taki objekti so nastali na severu Francije (že konec 10. stoletja, vendar zanesljive datacije ne segajo pred 10. stoletje); postavljene na umetnem griču/vzpetini; v 12./13. stoletju so se začele širiti proti vzhodu. Na britansko otočje pridejo z Normani. Sežejo vse do Alp, nekaj tudi onkraj, srednje Evrope do vzhodne Madžarske in do Poljske, kamor so prišle v 14. stoletju, nato jih nehajo postavljati; pri nas ni pravih mot oz. jih je zelo malo (npr. Atilov grad), pri drugih gre za kombinacijo izkoriščanja naravnih in umetnih. Brez izkopavanj jih je težko ločevati.

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE NASELIJ

Otok pri Dobravi/Otok (srednjeveški trg Gutenwert) – blizu Dobrove pri Škocjanu

- Otok je ohranjen toponim; v smislu na nekoliko dvignjenem terenu zaradi poplav
- že več stoletij so ta zemljišča v kmetijski uporabi in orana, zato je tudi teren nekoliko nižji, kot je bil nekoč
- poplave so ciklične (pomlad, poletje) in redne; poplavlja reka Krka, ki je kraška reka, zato njen vodostaj niha; v srednjem veku je bila plovna reka (trgovina), v smeri vzhod-zahod; promet po kopnem pa je povzročal težavo, ker cestna infrastruktura ni bila razvita
- Otok predstavlja le eno od mest ob spodnjem toku Krke in ga lahko primerjamo z Novim mestom, ki se razvije v 14. stoletju
- Predstavljalo je urbano mesto, s statusom trga; imelo tudi terciarne dejavnosti; bilo je pomembno trgovsko središče in za srednjeveško mesto niti ni bilo majhno
- V zgodovini slovenske arheologije predstavlja ta trg prvo sistematično arheološko raziskavo iz obdobja srednjega veka; danes je to izginulo in opustelo naselje (pustota – naselje, ki je bilo ali delno ali v celoti opustelo)
- Pobudo za raziskavo je predlagal zgodovinar Ferdo Gestin, ki se je ukvarjal pretežno s gospodarsko zgodovino); pobuda je bila sprejeta s strani Vinka Šribarja (kustos v Novem mestu in vodja Centra za srednjeveške študije); same raziskave pa sta vodila Vinko Šribar in Vida Stare; začele so se 1967 leta z topografskimi raziskavami, ko so iskali območje, ki bi bilo najbolj verjetno za obstoj naselja; nato so preverjali zemljišče s pomočjo vrtin
- lokacija je bila poseljena že v antičnem obdobju (obstajajo indici, da je tukaj obstajalo manjše rečno пристanišče ob Krki
- Znano je, da je šlo za urbano naselje; prvič se omenja v nekem dokumentu iz leta 1251; bilo je upravno in gospodarsko središče škofov iz Freisinga, ki pa s posestjo niso ves čas upravljali, ampak so jo dajali v fevd, zato je težko določiti, kateri zemljiški gospod je zaslužen za nastanek in razvoj mesta
- Gutenberg je verjetno nastal že konec 12. stoletja (okrog leta 1200); na trgu je stal grad (upravno središče), s katerim je upravljal uslužbenec, verjetno sedež vojske in sedež lokalne sodne oblasti s pravico krvnega sodstva na trgu
- v 1. polovici 12. stoletja je delovala tudi kovnica denarja
- od 13. stoletja naprej je v virih omenjena tudi mitnica
- največji gospodarski razcvet konec 13. stoletja in v začetku 14. stoletja, nato začne pomen upadati
- 1365 leta je bil ustanovljen Novo mesto (habsburško mesto), ki je predstavljal konkurenco; uvedena je bila pravica prisilne poti skozi Novo mesto
- V 2. polovici 14. stoletja je trg hitro nazadoval
- v 15. stoletju si meščani (oz. tržani) priborijo precejšnjo samostojnost, vendar nikoli ni dobil statusa mesta, imel pa je veliko lastnosti pravega mesta
- v 2. polovici 15. stoletja so se začeli Turški vpadi; 1473 se je zgodil usoden napad, ko so Turki mesto zavzeli, požgali, veliko prebivalstva pobili ali odpeljali v ujetništvo;
- trg si ni nikoli opomogel, nikoli ga niso obnovili in za okolico ni imel več istega pomena, zato je tudi propadel
- izkopavanja so potekala na območjih 3 cerkva, med katerimi stoji samo še Sveti Nikolaj; izkopavali do leta 1984; delitev po Šribarju:
 - o 10. stoletje - zemljanka
 - o 11. stoletje – lesene stavbe
 - o 12. stoletje – brunarice
 - o 13. do 15. stoletje – dve fazi kamnitih stavb;
 - o Šribar govori tudi o kovaštvu, usnjarstvu (obrtne delavnice); nesporni so sledovi predelave bakrove kovine (ulivanje), usnjarke delavnice (strgala, organski ostanki...), temelji romanske cerkvice, cestišča...

- Vida Stare je zemljanko (stanovanjski objekt) iz 10. stoletja, datirala v 11. stoletje na podlagi najdb
- kontinuiran poselitveni razvoj od 11. do 15. stoletja
- ni objavljene dokumentacije izkopavanja, objavljeni so samo tlorisi
 - o izkopnega polja 1 (ostanki cestišča, stavbe ob cestišču, cerkev – kot kaže, je imela skrito apsidno, ki se vidi samo od znotraj, take cerkve pri nas samo na zahodu, npr: cerkev Svetega Jurija; ostanki zemljanke, ki je bila pozneje uporabljena za proizvodnje dejavnosti; sledovi metalurške dejavnosti – vlivanja bron, obstaja možnost, da so cerkveni zvon vlili direktno v cerkvi zaradi teže) in
 - o izkopnega polja 2 (cestišče, ostanki stavb - kamniti temelji, lesena arhitektura – lope za neke dejavnosti)
 - o izkopnega polja 3 (cerkev; našli temelje antičnih zidov – morda pristanišče; 44 skeletnih pokopov z pozno srednjeveškimi in novoveškimi pridatki; grob 4 najden v sredinski osi cerkve; našli tudi ostanke bordurja iz srebrnih niti, ženski pokop (česar ob samih izkopavanjih niso vedeli); sama najdba oblačila je bila nekaj novega; stara interpretacija: oblačilo kot ostanek okroja duhovniškega oblačila iz 11. stoletja; nad grobom so našli kamen z reliefnim okrasom, za katerega so menili, da gre za polovico nagrobnika, okras je križ, datirali v 11. stoletje, zato je bil tudi pokop datiran v 11. stoletje, vendar ni nujno, da je kamen povezan s pokopom
- Šribar in Staretova sta se ukvarjala tudi z najdbami, katere sta na podlagi stratigrafske lege poskušala kronološko razdeliti; težava je bila v načinu izkopavanja po arbitrarnih režnjih (po poljubno izbranih režnjih) in niso sledili spremembam v prsti; najdbe so zbirali po režnjih iz različnih stratifikacij – najdbe so lahko v različnih režnjih in niso razporejene obdobjem, tako pride do zmešnjave

Koper

- nekoč je bilo to mesto na otoku, danes je povezano s celino
- do začetka 20. stoletja Koper s celino povezuje nasip, na sredini katerega so stala levja vrata
- utrdba nadzoruje vstop v mesto
- poseljen že v antiki
- do 80. let 20. stoletja v Koprju ni bilo arheoloških raziskav
- Kapucinski vrt
 - o izkopavanja na Kapucinskem vrtu so potekala 1986/7; izkopaval tudi naš oddelek na površini 1000 m²; raziskuje se poselitev vse od zadnjih stoletij pr.n.št. pa vse do danes; tukaj je bila prvič uporabljena stratigrafska metoda izkopavanja na Slovenskem ozemlju
 - o ostanki temeljev zgradb zidanih iz kamnov so iz ilovice, v poznoantične zidove so bili vgrajeni zidani kamni
 - o v zgodnjem srednjem veku (8./9. stoletje) je bilo postavljenih 5 pravokotnih stavb iz kamna, vezanega z ilovico; v vogalih zidana ognjišča; imele en ali več prostorov; za gradnjo so uporabili tudi materialne ostanke starejše arhitekture; vse stavbe niso nastale sočasno – opazen je arhitekturni razvoj skozi čas; uporaba apnene malte; stavbe so bile v notranjosti ometane, kar kažejo ostanki ometa; pojavi se uporaba malte
 - o predelave kovin
 - o pokopi zelo majhnih otrok (dojenčkov) v hišah ob ognjiščih (tako ostanejo v hiši, pri svoji družini, kamor v resnici spadajo)
 - o čas med 10. in 13. stoletjem ni dobro dokumentiran; prav tako ni arhitekture, ki bi jo lahko datirali v ta čas
 - o V obdobju poznega srednjega veka (med 14. in 16. stoletjem) se ponovno odvija gradbena dejavnost oz. ponovna poselitev prostora; odkritih nekaj kamnitih zidov iz tega časa, ki so zelo slabo ohranjena; ko so na to ozemlje prišli kapucini (prva polovica 17. stoletja), so vse porušili in naredili vrt; to obdobje je zelo dobro zastopano na ravni drobnega gradiva – tudi nekaj grobov; najdbe lončenega, namiznega posodja (uvoz iz Italijanskega prostora ali pa je bil izdelan v Koprju) iz 16. in začetka 17. stoletja (pozna

- gotika in renesansa); majhni keramični predmeti trikotne oblike so bili uporabljeni pri izdelavi tega posodja, da se posode ne prilepijo skupaj
- o Še vedno ni raziskana nobena delavnica lončarstva
- Cerkev Svete Klare
 - o cerkev samostana Klaris
 - o v 20. stoletju je najprej služila kot skladišče, 1989 leta pa je padla odločitev, da bo postala depo pokrajinskega arhiva (brez predhodnih arheoloških raziskav)
 - o šele ko so bili vsi zidovi slečeni, jarki okrog in okrog razkopani, so arheologi uspeli intervenirati Oddelek za arheologijo FF; izkopavanja so potekala pod vodstvom Darje Grosman;
 - o območje je bilo poseljeno tudi pred 13. stoletjem
 - o odkrita je bila manjša cerkev iz 13. stoletja z 1 ladjo in pravokotnim prezbiterijem, ki je bila v 17. stoletju povečana; našli so tudi zidane grobnice ter večje število grobov okoli cerkve
 - o v enem izmed grobov so našli kosti več kot desetih pokojnikov (množični oz. skupinski grob); verjetno, da niso bili vsi pokopani sočasno, ampak v kratkem obdobju; poleg so našli še ostanke apna, zato je možno, da je grob nastal v času epidemij; v njem prevladujejo kosti žensk, otrok in dojenčkov
- Stolnica
 - o tloris 3-ladijske romanske bazilike
 - o najdeni so bili ostanki izpred časa nastanka te romanske bazilike
- Titov trg
 - o stoji pred cerkvijo;
 - o preiskali so ga nedestruktivno
 - o v resnici je predstavljal urbanistični center
 - o večje poselitve na samem trgu v bistvu ni
- Pretorska palača
 - o gre za stavbe, ki so stale okoli Titovega trga, ki so tudi v notranjosti raziskane
 - o funkcija pritličnih prostorov
- Mestno obzidje
 - o veliko raziskav je bilo vezanih na to delno še ohranjeno mestno obzidje
 - o stoji na lesenih podih; predstavlja utrditev terena, ki je zelo šibek (nima neke nosilnosti)
 - o problem je tudi talna voda, ker je Koper zelo nizek; če greš malo bolj globlje, se začne nabirati talna voda, ki je poskrbela, da se je konstrukcijski les bolje ohranil, ker je bil stalno prepojen z vodo
 - o novoveška napeljava vodovoda iz lesenih cevi;
 - o izkopavanje je pokazalo, da so se meščani stalno trudili povečati prostor poselitve; delali so nasutja, v katerih so se ohranile koščice, peške oljk in grozdja (kar nam tudi pove, da so gojili oljke in bili vinarji – vinarstvo je bila zelo pomembna dejavnost Koprškega zaledja

Izola

- del gradiva je že obdelan in objavljen
- lesene substrukcije in utrditve terena; sledovi nasipavanja

Piran

- sprva precej manjše naselje;
- del obzidja – notranji obroč obzidja, onkraj katerega se nato širi naprej
- možno je, da je bil v 16. stoletju postavljen tudi zunanji obroč obzidja
- našli ostanke cerkve Svetega Jurija in ostanke starejših cerkva, vse od rimskega obdobja naprej in tudi zgodnjerednjeveški;
- ob južni steni so bili najdeni pokopi; gre za predel, ki je bil namenjen pokopavanju otrok

Ljubljana

- najbolj razsežna so bila izkopavanja na Ljubljanskem gradu
- SAZU
 - o 1949/50 so izkopavali na dvorišču SAZU ob Gosposki ulici
 - o našli so veliko prazgodovinsko grobišče z nekaj staroslovanskimi pokopi in 5 shrambenih jam, ki so povečini vsebovale v celoti ohranjene lončene posode,
 - o na podlagi lončenih posod so datirali v 10./11./12. stoletje in predstavljajo najstarejše ostanke srednjeveške Ljubljane;
 - o problem: datiranje posod je prezgodnje, kajti težko je, da so starejše od 13. stoletja
- cerkev Svetega Petra
 - o gre za farno cerkev, ki ima tradicijo še v 9./10. stoletju
 - o na tem območju so pokopavali vse do 18. stoletja, ko so začeli opuščati pokopališča znotraj naselij zaradi higienskih razlogov
 - o velik del pokopališča je bil uničen oz. prenesen na Žale
 - o nič objavljenega
- znotraj mestnega jedra
 - o sprva zelo majhne, predvsem pa manjkajo objave
 - o v 90.-ih letih so izkopavali na Vegovi ulici (ugotovitve so bile predstavljene na neki priložnostni razstavi, drugače ni nič objavljenega); našli so del obzidja, ki se je zaključevalo pri današnji univerzi na Kongresnem trgu
 - o na Kongresnem trgu predvidevajo, da bodo našli ostanke Kapucinskega samostana
 - o naselje Ljubljana zagotovo že obstaja v 12. stoletju
 - o v obdobju poznega srednjega veka (13.-15. stoletje) je Ljubljana sestavljena iz treh velikih predelov, ki so se razvijali različno; gre za mesto, Novi trg in Stari trg
 - o Stari trg je bil na jugu in je prvotno predstavljal gospodarsko in trgovsko središče in prvoten center oz. jedro mesta
 - o na Novem trgu je v začetku 13. stoletja stal pomemben samostan – Križevniški samostan) in živeli so židje
- mestno obzidje
 - o najprej je bil obzidan severni del;
 - o stolp je štrlel iz obzidja proti jugu in drugi proti severu

Celje

- mesto z antično tradicijo
- na območju srednjeveškega mesta stoji knežji dvor
- 1951 leta potekala izkopavanja; objave so iz Prešernove ulice
- zaščitna izkopavanja, v katerih je bila odkrita klet srednjeveške stavbe z relativno veliko dobro ohranjenega lončenega posodja in stekla v fragmentih
- ohranjen je jarek rezidence grofov Celjskih
- v 90. letih večji gradbeni projekti in posledično številne zaščitne raziskave
- skromni ostanke nekdanjega dvora; strukture obrambnega jarka okrog domnevnega dvorca

Ptuj

- korenine že v antičnem obdobju
- na tem območju življenje ni nikoli povsem zamrlo; življenje se je nadaljevalo ob mostu pri prehodu čez reko še v zgodnjem srednjem veku
- zaradi svoje prometne lege se tudi v zgodnjem in visokem srednjem veku obdrži gospodarsko središče
- Salzburški nadškofje so dobili kar precejšnje posest (cerkvena oblast severno od Drave); skrbeli so za razvoj mesta; v imenu škofov so za Ptuj skrbeli gospodje Ptujski (ena izmed najpomembnejših fevdalnih rodbin na slovenskem območju 13., 14. in 15. stoletja), ki so zaslužni

za nastanek Ormoža, kjer so si tudi postavili svoj grad, sredi 14. stoletja pa so ustanovili mestno naselbino na gradu (mestne pravice), ki je predstavljala utrdbo na meji

- Srednjeveška arhitektura je zelo slabo ohranjena
- izkopavanja so potekala na območju nekdanjih vojaških skladišč, na Ptujskem griču, kjer je bila najdena arhitektura iz srednjega veka, srednjeveški nasip na severovzhodnem delu pobočja grajskega griča; cerkve so bile povezane s samostanskimi kompleksi (Proštijska cerkev Svetega Jurija) ter grobovi iz poznoantičnega obdobja
- našli kostne ostanke živali (želv)

Kranj

- gradnje v sredini 16. stoletja so uničile starejše strukture
- najdeni so bili sledovi, da je tu v 16. stoletju potekala lončarska industrija; prvič so podani direktni sledovi, ki nam povedo točno lokacijo delavnice; odpadna jama s proizvodnimi odpadki iz različnih faz

Tudi pri nas beležimo odkritja pozno srednjeveških naselij.

Na številnih najdiščih gre za multiperiodna najdišča.

Gornje njive pri Dolgi vasi

- danes je ta predel popolnoma uravnan in v srednjem veku je pripadal Madžarski
- predstavlja multiperiodno najdišče; najdeni so bili ostanki podeželjskega antičnega naselja, prazgodovinskega naselja...
- izkopavanja so potekala na trasi avtoceste v letih 1997-98
- največ najdenega je bilo iz antike
- srednjeveške ostaline (koncentrirane na 3 delih) so zagotovo naselbinski ostanki; gre za negative – strukture vkopane v tla, tudi globina je bila morda večja, ovalne oblike, 2 metra v dolžino; sam videz je težko določljiv; enoprostorne, verjetno lesene hiše, nekatere hiše so imele bivalno funkcijo (najdena ognjišča), druge gospodarsko (hlevi, staje...);
- poleg tega so bila odkrita samostojna ognjišča, ki so bila v celoti zapolnjena z žganino, pepelom, ogljem in drobnimi najdbami
- nekatere objekte so datirali z metodo ^{14}C , lončenino so primerjali z drugimi najdišči; datirano v 11., 12. in 13. stoletje

Nevlje

- poznane so po najdbi okostja mamuta
- Vodiškarjeva hiša
 - o ostanki 15. stolk iz časa med 13. in 15. stoletjem
 - o naselbinski ostanki tudi na Obrežju
 - o mogoče gre za ostanke 1 ali več kmetij, zagotovo ne gre za ostanke cele vasi; 15., 16. stoletje, ampak gre za ostanke farne vasi
 - o 2004/5 so se lastniki odločili, da bi stavbo prenovili (v biodinamično kmetijo); začeli so z izkopi za ureditev drenaže, na dveh delih so odstranili tudi omet in strojno izkopali jarke, ko se je izkazalo, da je območje polno lončenine, zato so se obrnili na zavod za varstvo dediščine in obvestili arheologe; študenti so nato 2006 leta tukaj izpeljali prakso
 - o zahodni del ima klet, vzhodni del stavbe pa stoji na terasi in nima kleti
 - o na zahodnem delu so že odstranili omet, pod njim so našli leseno strukturo; tukaj je bil glavni bivalni prostor, imenovan hiša ali izba – skoraj praviloma lesen in iz horizontalnih brun
 - o glavni vhod v stavbo je na sredini, zadnji del je očitno črna kuhinja
 - o les (smreka) je bil posekan v obdobju med leti 1580 in 1600
 - o najdene je bilo veliko lončenine iz 11. in 12. stoletja
 - o hiša je razdeljena na več sektorjev

- Sektor A
 - odstranili so nasutje pod lesenim podom
 - naleteli so na hodno površino iz zbite zemlje
 - poslikave sten iz (19., 20. stoletja), kot je zunaj
 - lončena peč
 - zbita ilovica, ki je ležala na sterilnem produ
 - na hodni površini so se odložile plasti blata – sledovi uporabe
- Sektor C
 - skoraj ni več kulturnih slojev
 - je relativno mlado
 - ko so pozidali štibelec, so dvorišče poravnali in odnesli vse stare sledove
 - pod temelji je bila odkrita jama z ostanki lesenega kola
 - najdb ni bilo, zato ni možno določiti starosti in povezave (ali je jama povezana s štibelcom ali drugo stavbo)
- Sektor E
 - po odstranitvi ometa so se pokazala vrata v steni za lončeno pečjo, ki so mlajšega datuma
 - leseno steno so zaradi peči nadomestili z zidano
 - sistem zapiranja vrat je takšen, da so se odklepala in zaklepala od zunaj; ne ve se, ali gre za prvotni vhod v hišo ali za enega od dveh vhodov
 - najprej je bila postavljena stena od hleva
 - vmesni prostor vsebuje material iz 17. stoletja
 - na zahodnem delu so našli skrajni konec plasti z visoko srednjeveško keramiko, ki je šel pod zgodnesrednjeveško plast
 - najdbe iz novega veka (18. in 19. stoletje)
- Sektor F
 - Bager je pred izkopavanji že odstranil osnove
 - Najdeni sledovi večjih naravnih katastrof
 - Najdbe iz visokega srednjega veka (11. – 13. stoletje)
 - Prvotna klet je bila precej manjša
 - Novi tloris ne ustreza starejšemu
 - Možna starost 15. stoletje